

Posibile explicații asupra lipsei influențelor sudice în Bronzul mijlociu românesc

MIRCEA MUNTEANU

(Călărași)

Analiza descoperirilor — în special a bronzurilor — din sud-estul României, din perioada bronzului mijlociu, ne-a oferit un tablou aparte care ne-a obligat să schimbăm titlul inițial al articolului „Note asupra câtorva influențe sudice în Bronzul mijlociu românesc”¹ în cel prezent, pentru că, de fapt, în sud-est nu avem până acum din Bronzul mijlociu, nici o piesă de bronz de origine egeo-anatoliană. Care să fie explicația acestui fenomen?

Reluăm, pe scurt, lista descoperirilor publicate cu excepția uneia singure: un topor de tip Pătulele², descoperit în anul 1989 în satul Coslogeni pe malul stâng al brațului Borcea. Toporul, greu de 727 g, prezenta în clipa descoperirii o frumoasă patină nobilă. Pare să provină dintr-un mormânt, dar nu avem certitudinea.

În total, în sud-estul României există 4 topoare de bronz de tip Pătulele: Banești, Mircea-Vodă, „Dobrogea”³ și Coslogeni. Se adaugă un topor de tip Darabani⁴ (la Mahmudia), unul de tip Veselinovo și altul cu analogii la Cherson (ambele la Măcin)⁵, un topor plat cu marginile ridicate de tip Șincai (la Grădina)⁶, un pumnal de bronz cu lamă triunghiulară ce se continuă cu o limbă la mâner aproape egală cu lama⁷ (Grădiștea, malul fostului lac Călărași), două pumnale de bronz tipice pentru cultura Katakombnaia⁸, ambele pe malul stâng al Borcei și depozitul de la Odăile Podari (com. Ileana, jud. Călărași)⁹, format din 3 piese de bronz (o seceră mult lățită, un vârf de lance — de sulită mai degrabă — în formă de frunză mult lățită la bază cu tub de prindere a cozii și o dălțiță triunghiulară, cu secțiunea rectangulară).

O primă și limitată concluzie, rezultată din analiza pieselor de bronz, ne arată că pe lângă cele din Bronzul timpuriu (toporul de tip Veselinovo de la Măcin) ce își prelungesc existența și la începutul Bronzului mijlociu, există piese, ce derivă din primele, răspândite în același microareal istorico-geografic (Carpați-Balcani) cum este toporul de tip Pătulele, prezent în 4 exemplare în sud-estul României. Celor de origine locală li se alătură importurile din Transilvania (Grădina), nordul pontic (toporul de tip Cherson de la Măcin, toporul de tip Turbino cu locul de descoperire neprecizat, dar care *probabil* tot în sud-est a fost descoperit), cuțitele de bronz originare din cultura Katakombnaia, vârful de lance și seceră de tip răsăritean (odăile Podari) și Moldova (toporul de tip Darabani de la Mahmudia). Se remarcă lipsa bronzurilor de origine egeo-anatoliană.

¹ Prezentul articol a fost comunicat la al XIV-lea Simpozion de tracologie, 1992, Băile Herculane.

² Mulțumim și pe această cale domnului Al. Vulpe pentru sprijinul acordat în rezolvarea încadrării acestei piese.

³ Al. Vulpe — *Arte und Beile in Rumänien I*, P.B.F., IX, 2 Band, München, 1970, Taf. 7 și 45B.

⁴ E. Lăzurcă, *Pontica*, X, 1977, pl. 1/2.

⁵ N. Harțușche, F. Anastasiu, *Catalogul selectiv al colecției de arheologie a Muzeului Brăilei*, 1976, p. 171, catalog 355, 356.

⁶ M. Irimia, *Pontica*, X, 1977, p. 297—300.

⁷ V. Culică, *SCIVA*, 26, 1975, 4, p. 521, fig. 2/1.

⁸ *Ibidem*, p. 521, fig. 2/2.

⁹ D. Șerbănescu, G. Trohani, *SCIVA*, 26, 1975, 4, p. 537, fig. 4/1—3.

Singurele obiecte de origine sudică sunt documentate prin descoperirile de la Fundeni¹⁰ (com. Lungoci, jud. Galați) și Borodino¹¹, formate din piese de paradă și podoabe cu circulație mai frecventă din a doua jumătate a secolului XV î.Chr., când vor atinge nemijlocit și sud-estul României. Prezența influențelor sau a obiectelor de origine egeo-anatoliană în România, începând din secolul XV î.Chr., a fost deja evidențiată de M. Petrescu-Dîmbovița¹², ce a corectat astfel idei mai vechi¹³. Aceste idei, bazându-se pe descoperiri databile în perioada de tranziție și în Bronzul timpuriu pe de o parte și în Bronzul târziu pe de altă parte, ca și pe descoperiri ceramice izolate (asupra cărora vom reveni), creau imaginea unei legături permanente între Dunărea de Jos și centrele egeo-anatoliene.

Care poate fi explicația acestui fenomen atât din sud-estul României, cât și, în general, din Bronzul mijlociu din Balcani?

În primul rând, în sud-est avem o microzonă istorico-geografică definită de descoperirile de la Vălcitrăn-Rădeni-Kryzovlin¹⁴. Datarea imprecisă (sec. XVI—XI î.e.n.) face labilă discuția. Noi constatăm existența unui areal delimitat de Carpați, Balcani și Marea Neagră, cu două zone geografice-culturale distincte: zona împădurită de deal și câmpie ocupată de culturile Monteoru și Tei și zona stepică ocupată succesiv de culturile Yamnaia (Bugeac), Katakombnaia, Mngovalikovaia. Pentru zonele stepice din sud-estul României, lipsește deocamdată o cultură, clar definită, din epoca Bronzului mijlociu. Singura constatare ce ne poate ajuta este prezența culturii Yamna, ai cărui purtători vin în valuri succesive, greu de delimitat cronologic și care pot să se extindă până în prima jumătate a Bronzului mijlociu¹⁵. Dacă observăm și direcțiile de penetrare ale culturii sus menționate în Bulgaria¹⁶, putem trage concluzia — dacă fenomenul Yamna se întinde și aici până în prima jumătate a Bronzului mijlociu — că populația de stepă a închis drumurile comerciale dintre Troia (și spațiul egeo-anatolian în general) și Dunărea de Jos.

Explicația ar fi simplistă totuși. În Bronzul mijlociu din sud-estul României avem numeroase vase de tip askos, care atestă legături cu lumea sudică¹⁷, iar pe de altă parte, inventarul mormântului de la Lungoci ce conține bijuterii de influență sudică.

În toată această perioadă (sec. XVIII—XVI î.Chr.), Troia nu are răgazul necesar dintre două distrugerii pentru a deveni un centru comercial, cultural și politic important. Pe de altă parte, trebuie remarcat faptul că Troia VI posedă foarte puține arme, dar numeroase bijuterii, în timp de Transilvania are multe depozite în care, marea majoritate a pieselor sunt arme iar numărul bijuteriilor este foarte mic¹⁸. Acest tablou este completat de situația din Macedonia de est cu puține urme din Bronzul mijlociu (datorate, se pare, tot lipsei de cercetări) și abundente din materiale ale Bronzului târziu, printre ele făcându-și simțită prezența ceramica de tip Zimnicea — Plovdiv, Verbicioara, *Coşlogeni*¹⁹. Nu ne propunem o analiză a Bronzului târziu, dar ni se pare că Bronzul mijlociu mai are posibilități multiple de interpretare. Momentul ruperii echilibrului politic pe fațada estică a Balcanilor îl plasăm la jumătatea secolului XV î.Chr., datare acceptată de majoritatea arheologilor pentru tezaurul de la Borodino. În acea vreme, Mycene este într-o fază de asimilare a influențelor minoene, ofensiva sa comercială, culturală și poate militară făcându-se simțită în secolul XV și devenind pregnantă din sec. XIV î.Chr.²⁰.

Limitându-ne la Bronzul mijlociu, atragem atenția asupra unei piese de aur din depozitul de la Sântana — Arad (confectionată dintr-o foiță de aur pliată sub forma unei bărcuțe sau frunze) considerată de origine mesopotamiană și care are analogii la Debrețin, Sărmășag, Carani, Sarmizegetusa și Sărata-Monteoru²¹. Majoritatea pieselor descoperite se concentrează pe fațada vestică a României actuale; singura piesă ce iese din acest areal este cea de la Sărata-Monteoru, dar ea atestă mai de-

¹⁰ I. T. Dragomir, Muzeul Național, III, 1976, p. 53—60.

¹¹ Rolf Hachmann, *Die frühe Bronzezeit im westlichen Ostseegebiet und ihre mittel und südosteuropäischen Beziehungen. Chronologische Untersuchungen*, Hamburg, 1957, p. 169—175.

¹² M. Petrescu-Dîmbovița, *Pulpudeva*, 5, 1986, p. 161—183.

¹³ N. Harțușche, V. Sârbu, comunicarea *Importations et influences Egeomyceniennes dans les cultures de la période de transition et de l'Âge de Bronze aux pays du Bas-Danube* Sozopol, 1979.

¹⁴ Al. Vulpe, V. M. Birliba — *Mem. Ant.*, XII — XIV, 1986, p. 46, fig. 5.

¹⁵ G. Simion, *Peuce*, X, 1991, p. 33—39.

¹⁶ I. Panajotov *Raskopki i proucivanija*, XXI, *Yan-pata kultura v Bălgarskite zemu*, p. 5, harta 1.

¹⁷ Acestea pot proveni însă din Balcani, fără influență directă — poate mediată — a centrelor importante: Troia, Mycene; tocmai acest fapt ne-a oprit, mai sus, să considerăm vasele de tip askos din mormintele Bronzului mijlociu din sud-est datorate influențelor egeo-myceniene.

¹⁸ M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 168—169.

¹⁹ C. Koukouli-Chrysanthaki, *Pulpudeva*, 3, 1982, p. 232, 247, 249.

²⁰ R. F. Hoddinott, *Pulpudeva*, 5, 1986, p. 127.

²¹ E. Dörner, *Dacia*, N.S., IV, 1960, p. 471—479, fig. 9 (harta răspândirii).

grabă legăturile dintre culturile Monteoru și Wietenberg. Care este calea de penetrare a acestei piese în România?

Ipotetic, presupunem că în Bronzul mijlociu și apoi, prin tradiție, în Bronzul târziu se utilizează calea Morava-Vardar. Această legătură putea deveni preponderentă atâta timp cât fațada estică a Balcanilor era cuprinsă de frământări.

Nu-i exclus ca tot pe această cale, să se transmită în Anatolia și Siria și noul rit al incinerății²².

În concluzie: situația politică și economică a Troiei, Myceneii și părții estice a Peninsulei Balcanice a impus utilizarea unei căi de comunicații adăpostită de atacurile permanente venite din stepele nord-pontice. Începând din sec. XV î.Chr. când Mycene trece la ofensivă comercială și militară, în Balcani se redeschid și vechile căi de comunicație²³.

Mögliche Erklärungen bezüglich der Abwesenheit südlicher Einflüsse in der rumänischen Mittelbronzezeit

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser ist der Meinung, daß in der Mittelbronzezeit die Handelsverbindungen zwischen dem nordbalkanischen Raum und den egeischen Regionen hauptsächlich mittels dem Korridor Morava-Vardar zu Stande gekommen sind. Dieses belegen im jetzigen Forschungsstand die archäologischen Funde aus Rumänien, Bulgarien, Troja und Mykene.

²² Această problemă este mult prea complexă pentru a o discuta acum. Ne limităm a prezenta o scurtă listă biografică a ei (în ordine cronologică): C. Schaeffer, *Stratigraphie comparée et chronologie de l'Asie Occidentale*, Londra, 1948, p. 10; Vl. Dumitrescu, *Necropola de incinerare din epoca bronzului, de la Cîrna*, București, 1961, p. 301–302; I. H. Crișan

St. Dănilă, *Materiale*, VII, 1961, p. 145–150; P. Alexandrescu, *Dacia*, N.S. XV, 1971, p. 319–324 (și bibliografia); M. Florescu, *Carpica*, X, 1978, p. 97–136; Al. Oancea, *Dacia*, N.S., XXV, 1981, p. 134.

²³ Asupra acestei posibilități, vezi și M. Dušek, *Pulpu-deva*, 5, 1986, p. 156–159, ca și C-ța Boroncăț, V. Boroncăț, *Cerc. arh. în București*, IV, 1992, p. 102–103.

